

АНОТАЦІЯ

Мельниченко М. В. «Стихія» сучасного баяна як мистецька платформа жанрово-стильових трансформацій

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту на здобуття ступеня доктора мистецтва за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»; галузі 02 – «Культура та мистецтво». Харківський національний університет мистецтв імені І.П.Котляревського, Міністерство культури України та інформаційної політики. Харків, 2024.

Головною ідеєю творчого мистецького проєкту є презентація музики для баяна в цілісному аспекті жанрово-стильової палітри творчості сучасних композиторів, а також сприяння розповсюдженню та вдосконаленню професійного баянного мистецтва. Всеохопність залучення баяна до творчої практики виявлено під час роботи над проєктом крізь призму усіх складових: виконавство, композиторська творчість, жанрово-стильові системи, органологія. Оригінальність та актуальність ідеї розкрита через поєднання творчої та наукової складових – концертів, воркшопів, конференцій, наукових статей, в яких автор послідовно доводив власну концепцію.

Творча складова проєкту представлена концертними програмами, які презентують сучасне баянне виконавство в різних тематичних напрямках та жанро-стильових різновидах. В концерті № 1 «Сучасні українські обрії» прозвучали оригінальні твори українських композиторів. Концерт № 2 «Стихія баяна» представив перекладення для баяна та фортепіано концертів А. П'яццолі та Р. ді Маріно. В концерті № 3 «Сучасний баян: експресія звуків та технік», який став вінцем творчого мистецького проєкту, продемонстровано сучасні виконавські прийоми та висвітлено звуковий образ баяна на прикладі творів Є. Мондравського, Б. Преча, Дж. Віль'ямса, М. Скорика, А. П'яцоллі, В. Зубицького, В. Монті. Вагомим внеском у баянне виконавство є авторські транскрипції, представлені в останньому концерті.

Наукове обґрунтування творчого мистецького проєкту націлено на висвітлення специфіки сучасного баянного мистецтва на рівні виконавських

чинників та в контексті композиторської творчості для баяна. Актуальність теми проєкту зумовлена необхідністю визначення нових підходів до системного дослідження сучасного баянного мистецтва. Ключовими постають питання *жанрово-стильових трансформацій* у творах останньої третини ХХ – початку ХХІ століть та *виконавські прийоми гри на баяні* як втілення його новаторських рис.

Сучасне баянне мистецтво охоплює широкий географічний простір, в якому Україна займає одне з провідних місць щодо розвитку баянного виконавства завдяки *творчим зв'язкам* виконавців з композиторами. Інноваційні відкриття вітчизняних та зарубіжних музикантів сприяють появі баянних творів, що демонструють подолання стереотипів звукового образу інструменту. Основна ідея пропонованого наукового обґрунтування формується навколо питань жанрів та стилів сучасного баянного мистецтва, жанрово-стильових трансформацій, виконавських прийомів гри, стабільних та мобільних елементів композиторського тексту та звукового образу сучасного баяна. Автор виходить з позиції, що баянне виконавство, форми його існування та жанри обумовлені розвитком суспільства, конкретними національними традиціями та тісно пов'язані з творчістю особистостей, які його формують.

Мета дослідження – надати характеристику сучасним якостям баянного мистецтва; визначити виконавські чинники жанрово-стильові трансформації у творах для баяна українських композиторів останньої третини ХХ – початку ХХІ століть.

Матеріалом наукового обґрунтування обрано як відомі, так і маловивчені твори для баяна останньої третини ХХ – початку ХХІ століть: В. Власова, В. Зубицького, Я. Олексіва, В. Рунчака, Б. Мирончука, Є. Мондравського, Б. Преча, М. Скорика (в транскрипції М. Мельниченка і П. Архипенка), А. П'яццолі (у перекладенні М. Ферраріні), Р. ді Маріно (у власному перекладенні для баяна з фортепіано).

Новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше «стихія» представлена як метафорична характеристика звукового образу сучасного баяна та сучасного баянного мистецтва в композиторському та виконавському аспектах. Запропоновано використання поняття «стихійності» як якості музичного мислення і музикування сучасного баяніста.

Структуру роботи складають два основних розділи (5 підрозділів).

В *Розділі 1 «Методологія дослідження сучасного баянного мистецтва»* розглянуто загальні проблеми теорії жанру та стилю в музиці в проєкції на баянну творчість. Виокремлено провідні жанри баянного мистецтва на сучасному етапі (*соната, сюїта, партита, концерт, обробки народних пісень, перекладення, транскрипції*) та проаналізовано стан їх вивченості в музикознавчих дослідженнях.

Запропоновано визначення поняття «інструментальний стиль» як специфічної *підсистеми* музичного стилю композитора, що демонструє 1) особливості трактування митцем музичного інструмента у поєднанні з його мовним комплексом та 2) характер використання інструментально-виразових ресурсів, що узгоджуються з системою композиторського мислення. Водночас інструментальний стиль – це синтез узагальнених та індивідуальних рис, що віддзеркалюють сталу взаємодію традиційного та новаторського у сфері музичної мови, складовою якої є виконавсько-виразовий комплекс. Він охоплює все розмаїття фактурно-інструментальних засобів, які включають специфічні техніки гри на інструментах і загальні музичні форми викладу, що є невід’ємними частинами «оформлення» тематизму твору.

У *Розділі 2 «Прояв “стихійності” у сучасному баянному мистецтві»* представлено жанрово-стильові трансформації в творах для баяну на прикладі жанру сюїти (партити); запропоновано типологію її стилістичних різновидів та проаналізовано види програмності (за Я. Олексів).

З урахуванням базових принципів, які мають бути дотримані у процесі перекладення творів для баяна, та технічно-виконавських прийомів, зроблено аналіз концертів Р. ді Маріно та А. П’яццолі, в результаті чого наголошується,

що ці твори демонструють художній тип перекладу – темброве переінтонування (за О. Жарковим).

З позиції баянного мистецтва надано дифініцію «стихія», яка характеризує не лише метафоричне відображення природних елементів, таких як *земля, вода, вогонь і повітря*, але й їхню роль у формуванні музичної інтерпретації. «Стихії» в цьому контексті символізують різні принципи музичного мислення і створюють нову його якість – стихійну. Наведено характеристики «стихійності» як якості музикування, а саме: імпровізацію та спонтанність, емоційну насиченість та експресію, технічну гнучкість і винахідливість, інтерактивність та комунікацію з аудиторією.

Висвітлено значення виконавських прийомів як прояв «стихії» сучасного баяна, виокремлено стабільні та мобільні елементи композиторського тексту, а також охарактеризовано вплив «стихійного» мислення баяніста на формування звукового образу. Розглянуто складові виконавської майстерності сучасного баяніста, що відбивають особливості та тенденції в сучасного баянного виконавства.

У **Висновках** узагальнюються ключові результати дослідження, які включають характеристику сучасних якостей баянного мистецтва, специфіку жанрово-стильових трансформацій у творах українських композиторів останньої третини ХХ – початку ХХІ століть, результати аналізу сучасних виконавських прийомів гри на баяні.

Підкреслюється, що словосполучення *«стихія» сучасного баяна* вказує на потужну силу та виразність цього інструменту, який здатен адаптуватись до різних музичних жанрів та стилів, ніби стихія природи, яка змінює свої форми та напрямки в залежності від умов та обставин. Також, метафора «стихія» вказує на те, що сучасний баян проявляє себе як потужний засіб виразності, який може «непередбачено» *яскраво* передати художню ідею твору та виконавські складові композиторського експерименту.

Ключові слова: *сучасне баянне мистецтво, виконавські прийоми, жанрово-стильові трансформації, неофольклорні тенденції, твори для баяна,*

естрадно-джазова стилістика, українські композитори, баяніст, звуковий образ сучасного баяна, прийоми гри на баяні, якість музичного мислення, «стихія» сучасного баяна, музикування.